

Osvrti, prikazi, recenzije

Recenzija
UDK 355:339.96

Michael Brzoska and Thomas Ohlson:

Arms, Transfer to the Third World, 1971—1985

SIPRI, Oxford University Press, Oxford—New York 1987, str. 383

Stokholmski međunarodni institut za istraživanje mira (Stockholm International Peace Research Institute — SIPRI), osnovan 1966. godine u znak obilježavanja 150 godina neprekinutog mira u Švedskoj, od samog svog početka kontinuirano prati različite aspekte naoružavanja, pa tako i probleme vezane uz trgovinu oružjem, posvećujući veliku pažnju vojnom razvoju u zemljama Trećeg svijeta.

Dva su osnovna načina na temelju kojih zemlje Trećeg svijeta izgrađuju svoje vojne arsenale. Prvi je putem razvoja i ulaganja u vlastite vojne industrije, što je bilo predmet istraživanja nedavno objavljene knjige ovog Instituta: *Arms Production in the Third World* (1986). Nadovezujući se na tu knjigu, ovo najnovije djelo, s namjerom da se stvori cjelovita slika o izgrađivanju vojnih potencijala zemalja Trećeg svijeta, posvećeno je analizi drugog i možda važnijeg načina pribavljanja oružja, putem njegove kupovine na svjetskom tržištu oružjem.

Michael Brzoska i Thomas Ohlson, autori knjige *Arms, Transfer to the Third World, 1971—1985*, nastoje mnogobrojnim tabelama, grafikonomima i prikazima pružiti čitaocu opsežan činjenični pregled trgovine osnovnim konvencionalnim oružjem u zemljama Trećeg svijeta u vremenu od 1971. do 1985. godine. Međutim, ova knjiga nije samo zbir suhoparnih podataka, već i pokušaj da se prikažu i objasne osnovne strukturalne promjene do kojih je došlo na svjetskom tržištu oružja u promatranom periodu.

Proces trgovine oružjem u razdoblju nakon drugog svjetskog rata uvjetno može biti promatran kroz nekoliko faza. U prvoj, koja traje do sredine 60-ih go-

dina, bilo je svega nekoliko dobavljača oružja. Sjedinjene Američke Države, jedina industrijska država čije su proizvodne sposobnosti ostale netaknute u toku rata, počele su snabdijevati oružjem svoje saveznike u Evropi, ali i u Trećem svijetu. Sovjetski Savez je također snabdijevao oružjem svoje saveznike, a od sredine 50-ih godina počeo je oružjem opskrbljivati i nesvrstane zemlje Trećeg svijeta. Isporuke oružja u toj fazi obilježene su uglavnom poklanjanjem već rabljenog oružja saveznicima i ostalim prijateljskim zemljama.

Druga faza, koja u osnovi obuhvaća sedamdesete godine, počela je sredinom 60-ih. donoseći dvije osnovne promjene. Prva promjena je bila prelazak s poklona na prodaju: umjesto da poklanjaju, zemlje dobavljači su počele prodavati svoje oružje. Istovremeno, oružje postaje tehnički sve savršenije, te i naručiocima zahtijevaju više u kvalitativnom smislu. Druga promjena nastala je u strukturi tržišta oružjem. Potkraj 60-ih godina zapadnoevropske zemlje uspjele su obnoviti svoje ratom razorene industrijske potencijale za proizvodnju oružja, čime se smanjio evropski uvoz oružja, a velik dio proizvedenog oružja na tržištu bio direktno usmjeren prema zemljama Trećeg svijeta, koje su uslijed procesa dekolonizacije i novonastalih konflikata povećale svoje zahtjeve za novim oružjem. Ove strukturalne promjene stvorile su osnovu za ekspanziju početkom sedamdesetih godina.

U toku posljednja dva desetljeća trgovina oružjem sa zemljama Trećeg svijeta naglo se razvijala i dostigla nezapamćenu razinu, kako s obzirom na broj aktera koji u njoj sudjeluju, tako isto i s obzirom na kvalitetu i kvantitetu prodanog oružja. U razdoblju od 1971. do 1985. godine uvoz konvencionalnog oružja od strane zemalja Trećeg svijeta procjenjuje se na iznos od 286 milijardi US dolara (prema cijenama iz 1985. god.), što je gotovo četiri puta više od uvoza zabilježenog u prethodnom periodu, 1951—1970, kada je iznosio 77 milijardi dolara.

Postoji nekoliko uzroka naglog porasta uvoza oružja zemalja u Trećem svijetu. Jedan je od njih svakako porast cijena nafte, čime je povećan ukupni prihod ovih zemalja. Drugi je niz su-

koba i ratova u zemljama Trećeg svijeta, od kojih je svakako najvažniji arapsko-izraelski sukob na Bliskom istoku, koji je ubrzao uvoz oružja na tom ali i na drugim područjima u svijetu. Treći je promjena u pristupu supersila transferu oružja u zemlje Trećeg svijeta. Američka administracija predsjednika Nixona formulirala je politiku na osnovu masovnog transfera oružja prijateljskim zemljama, želeći na taj način smanjiti mogućnosti svog direktnog vojnog angažmana. S druge strane, Sovjetski Savez počeo je shvaćati trgovinu oružjem ne samo kao jedan od instrumenata vanjske politike, već i kao jedan od izvora prihoda. Nadalje, jedan od uzroka ekspanzije uvoza oružja je i činjenica da je velik broj zemalja Trećeg svijeta koje su u toku 40-ih i 50-ih godina dobile oružje u obliku vojne pomoći početkom sedamdesetih želio to zastarjalo oružje zamijeniti novim i modernijim.

Glavni dobavljači oružja u zemlje Trećeg svijeta u toku promatranog perioda su dvije supersile, čiji je zajednički udio iznosio oko 68%. Sovjetski Savez sudjelovao je sa 36,6%, a Sjedinjene Države sa 31,3%, pri čemu treba primijetiti da je sredinom 70-ih godina američki izvoz oružja premašio sovjetski. Međutim, zajednički udio Sovjetskog Saveza i Sjedinjenih Država opadao je u toku promatranog perioda. Taj pad je bio nešto manji potkraj 70-ih, da bi bio jače izražen početkom 80-ih godina, što je rezultat porasta sudjelovanja tradicionalnih zapadnoevropskih dobavljača (Velika Britanija, SR Njemačka, Italija), a posebno Francuske, čiji je izvoz oružja ubrzano rastao, kao i pojave novih izvoznika (Izrael, Brazil, Španjolska), koji su razvojem vlastite vojne industrije postali značajni akteri na tržištu oružjem.

Vodeće područje po uvozu oružja je Bliski i Srednji istok, kamo odlazi gotovo polovina ukupnog uvoza oružja zemalja Trećeg svijeta (46%). Države ovog područja vodeće su na listi uvoznika oružja (Irak, Iran, Sirija, Egipat) ne samo po količini već i po kvaliteti kupljenog oružja, što je vidljivo iz primjera Irana i nabavke modernog borbenog aviona F-14 Tomcat i Saudijske Arabije čija je narudžba supermodernog aviona za rano otkrivanje AWACS iz 1981. godine izazvala velike diskusije u Sjedinjenim Državama o tome koliko je mudro ove tehnički vrlo usavršene avione izvesti u Saudijsku Arabiju.

I na kraju recimo nešto o tome kako autori knjige *Arms, Transfer to the Third World* vide jugoslavenski izvoz u zemlje Trećeg svijeta. Michael Brzoska i Thomas Ohlson smatraju da je teško odrediti jugoslavenski izvoz oružja jer postoji vrlo malo dostupnih informacija, pri čemu su podaci iz različitih izvora često puta vrlo kontradiktorni, što se može i očekivati s obzirom na tajnost poslova nabavke oružja.

Prema SIPRI-jevim statistikama jugoslavenski izvoz oružja sastoji se od isporuka brodova (uglavnom fregata sa lakim naoružanjem), aviona za obuku i lakih oklopnih vozila određenom broju zemalja Srednjeg istoka i Azije. Sudeći prema tim podacima Jugoslavija ne zauzima značajno mjesto među izvoznicima oružja premda je krajem 70-ih godina porastao jugoslavenski izvoz oružja.

Izvori američke vlade daju drukčiju sliku. U skladu s tim brojkama koje uključuju isporuku lakog oružja, vojnih vozila, municije, lake artiljerije, rezervnih dijelova i strojeva za proizvodnju oružja, jugoslavenski izvoz oružja se povećao od iznosa oko 30 miliona dolara ranih 70-ih godina na više od 410 miliona dolara početkom 80-ih (prema cijenama iz 1982. godine). Kao najveći jugoslavenski izvoznici oružja spominju se Zavodi »Crvena zastava«, Iskra, SOKO i različita brodogradilišta.

Prema jugoslavenskim izvorima podaci o izvozu oružja još su viši. Pozivajući se na iznose koji se nalaze u godišnjim izvještajima Sekretarijata za narodnu obranu, a koji se navode u zapadnoj štampi, jugoslavenski izvoz oružja je u 1981. godini iznosio milijardu dolara, u 1982. 1,7 milijardi, u 1983. g. 2,4 milijarde i 2,5 milijardi dolara u 1984. godini. Ove brojke značile bi da je gotovo jedna četvrtina cjelokupnog jugoslavenskog izvoza bila sačinjena od izvoza oružja, što prema mišljenju autora nije prihvatljivo ne samo zato što te brojke nisu u skladu s podacima cjelokupne jugoslavenske vanjske trgovine, već i stoga što bi one podrazumijevale veću rasprostranjenost jugoslavenskog oružja nego što to stvarno može biti otkriveno i stoga što su one u suprotnosti s drugim službenim podacima o proizvodnji oružja u Jugoslaviji.

Nadalje, autori smatraju da je Jugoslavija jedna od rijetkih država u kojoj nema opozicije izvozu oružja. Citirajući Zakon o ekonomskim i drugim odnosi-

ma u dijelu Proizvodnja i transport naoružanja i vojne opreme, član 45, iz 1979. godine koji kaže da će vlada (Savezno izvršno vijeće) »... uspostaviti mjere i mehanizme za redovitu i dodatnu stimulaciju izvoza proizvoda za specijalne namjene i druge oblike ekonomskih odnosa«, autori zaključuju da je povećanje izvoza oružja jedan od službenih ciljeva jugoslavenske vlade.

Osvrt na jugoslavenski izvoz oružja u zemlje Trećeg svijeta autori završavaju navođenjem razloga za porast jugoslavenskog izvoza oružja koji se prvenstveno ogleda u podršci pokretu nesvrstanih u svijetu. Najveći dio jugoslavenskog izvoza oružja odlazi upravo u zemlje Trećeg svijeta (Libija, Irak, Egipat) koje su velikim dijelom upravo članice pokreta nesvrstanih.

Ksenija Jurišić

Recenzija

UDK 070 + 07.01

Dr Mario Plenković:

Teorija i praksa suvremenog novinarstva

Grafoimpex, Zagreb, 1987, str. 115

Dr Mario Plenković, profesor novinarstva na Fakultetu političkih nauka u Zagrebu, poznat je javnosti po nekoliko vrlo suvremenih knjiga iz teorije i prakse novinarstva i po nastojanju da se stari agitpropovski način pisanja i uređivanja novina, radio i TV emisija prevlada komunikativnim načinom javnog raspravljanja svih sa svima o svemu, slobodno, argumentirano i s odgovornošću.

Imajući na umu da je taj model u globalnom društvenom okruženju odnio konačnu pobjedu (premda su još uvijek prisutni glasovi aveti prošlosti) i da svijet danas posjeduje tako snažna kadrovska sredstva za izravan prijenos ne više gotovih informacija već dijaloga na daljinu kao demokratskog načina razmjene mišljenja po načelu svi sa svima i o svemu, dr Plenković u ovoj knjizi razrađuje upravo ono što nam zasad najviše nedostaje, a to je potrebna žurna-

listička kultura, spravljanje žanrova i sadržaja na jedan suvremeniji način. U ovoj se knjizi prema tome problematizira i ujedno strukturira nov tip novinara/komunikatora, koji više nije isključivo jedna profesionalna osoba, nego načelno svaki građanin kada ima nešto važno da priopći drugim ljudima u svojoj užoj ili široj zajednici.

S obzirom na tu osnovnu svrhu, knjiga je sadržajno komponirana u nekoliko tematskih cjelina, koje logički nužno proizlaze jedna iz druge u smislu konkretizacije novinarske tehnologije na bazi dijaloga, induktivnog uopćavanja svih informacija na bazi svestranog razgovora svih sa svima i o svemu putem medija kao javnih tribina na kojima se ta društvena diskusija slobodno odvija metodama sporazumijevanja, usuglašavanja, dokazivanja — sve do postizanja punog društvenog konsenzusa.

Autor ističe da je danas glavni trend prevladavanje sistema javnog informiranja koji djeluje po modelu: elita kao generator i cenzor svih informacija namijenjenih masama, zatim novinari kao služba koja te selekcionirane informacije »začinja« i zamata u čokoladnu ovojnicu, kako bi ih najširi narodni slojevi prihvatili kao svoje i, što je krajnji cilj, kako bi te mase oblikovale ukupno svoje ponašanje upravo po tim informacijama koje su zapravo uvijek bivstveno usmjerene protiv njih samih a radi otuđivanja njihova viška rada i zamjenjivanje takvog modela na najzgodniji način sistemom JAVNOG KOMUNICIRANJA, u kojem je svaki građanin autor i komunikator koji s drugim slobodnim ljudima razgovara o svemu, radi postizanja što veće suglasnosti kao i radi organiziranja racionalne akcije u svim sferama života, rada i stvaralaštva.

Drugu tematsku cjelinu čini izgradnja javnog komuniciranja u Jugoslaviji. Za razliku od sadašnjeg deduktivnog sistema javnog informiranja autor strukturira složeni induktivni dijaloški sistem javnog komuniciranja koji se dijeli u sedam stratumata: neposredno dvosmjerno komuniciranje u primarnim grupama, komuniciranje unutar radnih organizacija, te lokalnih, regionalnih, republičkih i pokrajinskih kao i cijele jugoslavenske zajednice, da bi se na kraju sistem uklopio u komuniciranje s međunarodnim zajednicama.

Nakon rješavanja tog strukturalnog pitanja autor u slijedećoj cjelini analizi-

ra bogat repertoar retorike sistema javnog komuniciranja građana. U tom se poglavlju analiziraju osnovni zakoni komuniciranja (parcijalno jedinstvo komunikativnog polja, pojačavanje komunikativnog akta pomoću feed-backa i centriranje posredovanih informacija putem logičke argumentacije), zatim principi suvremene samoupravne komunikacije (objektivnost, primjerenost, brzina, atraktivnost i angažiranost).

Budući da je za novinarstvo najvažniji problem analiza žanrova kao osnovnih oblika novinarskog izraza, autor u sljedećem poglavlju analizira i taj najaktualniji problem. Za razliku od starih podjela koje proizlaze iz literature, M. Plenковиć novinarske žanrove definira i klasificira po kriteriju tehnologije novinarskog izražavanja u tri skupine: monoloških, dijaloških i složenih žanrova. Kako je ovo najopsežniji dio knjige, u njemu se posebno analiziraju strukturalni i funkcionalni problemi u tvorenju efikasnog novinarskog izraza na bazi modernih medija kao što su radio, televizija i elektroničko komuniciranje.

Iz specifičnosti tih žanrova autor u posebnom poglavlju izvodi i konkretne pouke kako što preciznije vrednovati i učinke novinarskog djelovanja (evaluacija), kako što uspješnije pronaći najefikasnije organizacijske oblike u smislu prevladavanja starog redakcijskog organiziranja autorstva, koji je počivao na formuli novinar kao subjekt — recipijent kao objekt, novim modelom u kojemu su redakcije demokratizirane, otvorene i u kojima su listovi, odnosno radio i televizija tribine na kojima ljudi masovno razmjenjuju svoja iskustva radi uspješnijeg usvajanja racionalnih pretpostavki za optimalno djelovanje u svim sferama života, rada i stvaralaštva.

Budući da se u javnom komuniciranju, osim optimalnog odvijanja rasprave, koristi nemali broj različitih smicalica i sofizama svake vrste radi postizanja uspjeha mimo logičkih i etičkih kriterija javnog diskursa, autor je na kraju — što je rijetkost u našim novinarskim priručnicima — posebno obradio i erističke smicalice. Razlog za uvrštavanje te problematike u žurnalistički priručnik

prvenstveno je imunološke naravi: potrebno je sve sudionike javne rasprave upoznati s takvim smicalicama, kako bi se ljudi mogli od njih braniti i raskrinkati one koji ne žele da se javnom diskusijom otkriva istina — i samo istina.

Autor je ovaj priručnik uglavnom radio za potrebe novinarskih početnika, pa ga je opskrbio i vrlo opsežnim popisom literature (191 informacijski izvor), zahvaljujući kojemu se zaista može steći solidna novinarska i komunikativna kompetencija.

Sagledana u cijelosti, ova je knjiga sintetski priručnik suvremenog novinarstva koje više ne polazi od monologa (i njegove izražajne tehnologije) već od dijaloga koji omogućuju elektronički sistemi javnog komuniciranja na daljinu. Opće je značenje ovoga priručnika dakle u tome što nastoji da hvata korak s tehnologijom novinarskog izraza, s hardverovskom elektroničkom tehnologijom koja već sigurno korača prema trendovima 21. stoljeća. Time se kandidatima za novinarsku struku omogućuje da se pripreme za život, rad i stvaralačko djelovanje u uvjetima elektroničkog komuniciranja koje razvija mnogo bogatiju retoriku i žanrovsku strukturiranost javnog dijaloga svih sa svima o svemu, potpuno i odgovorno, u odnosu na još uvijek prevladavajuću koja se zasniva samo na monološkim žanrovima deriviranim uglavnom iz pismoslovne i tiskoslovne komunikacije i literature koja je njihov oblik afirmacije.

Što se pak tiče kompozicijskih karakteristika ove knjige, valja istaknuti da je građa dobro sintetizirana, da su elementi izbalansirani s cjelinom i općom svrhom knjige. Doda li se svemu tome da je stil autora dopadljiv, ali i uvijek jasan, što je pretpostavka za percipiranje poruka sadržanih u ovoj knjizi, onda se može na kraju konstatirati da smo ovom knjigom dobili vrijednu publikaciju iz područja novinarske teorije i prakse koja će pridonijeti daljem razvoju kulture novinarskog izraza, kao što već rekosmo, na principima afirmacije dijaloških i još složenijih polifonijskih žanrova afirmiranih u radijskim i televizijskim emisijama.

Mirko Lukić

Recenzija
UDK 32.01 + 32:316

Claus Offe:

*Nova društvena gibanja: izaziv
mejam institucionalne politike*

Ljubljana, »Delavska enotnost«, 1987.

Autor pripada kritičkom krugu suvremene teorije politike u kojem se bavi istraživanjem odnosa stare i nove političke paradigme. Pomaci k novoj paradigmi zbivaju se početkom sedamdesetih pojavom nekonvencionalnih, alternativnih modela djelovanja koji su značili izazov tradicionalnom shvaćanju pojma političkog kao volje za moći. Pojava izvaninstitucionalnih političkih djelovanja i izravnih kanala za artikulaciju političkih interesa dovela je u upitnost autoritet tradicionalnih i sakralnih institucija. S druge strane, kriza i sve veći zahtjevi društva državi, i zahtjevi za kontrolom političke države uvelike su destabilizirali institucionalna djelovanja. Slabljenje autoriteta vodilo je »nemogućnosti vladanja« i neokonzervativnom zahtjevu jačanja i stabilizacije tradicionalnih političkih institucija. Naspram neokonzervativnih prosvjeda i zahtjeva, kao antipod, javljaju se novi društveni pokreti, kao oni oblici djelovanja koji sada sve više ispostavljaju zahtjev kontrole političkog djelovanja državnih institucija od strane civilnog društva, ali i koncept neposredne demokracije ili »demokracije baze«, kao jedan mogući oblik izravne artikulacije alternativnih interesa (primjerice inicijative i mreže inicijativa građana, ali i »demokracija baze« kao politički kontekst protestne partije Zelenih). Tako nešto proizlazi iz kritike birokratskog ustrojstva društva i države i nakane odlučivanja o vlastitoj budućnosti bez političkog posredovanja države (primjerice mirovni, eko-pokreti). Svakako se ovdje radi o dva koncepta razumijevanja političkog (starog i novog) u kojem se neokonzervativci pozivaju na jačanje autoriteta političkih institucija, alternativci na autonomiju, na identitet i na izravnu artikulaciju alternativnih interesa.

Da bi analizirao »novu politiku«, Offe kritički rabi Raschkeov pojam »politička paradigma« (J. Raschke, *Politik und Wertewandel in den westlichen Demokra-*

ten, u: »Aus Politik und Zeitgeschichte«, No. 36, 1980, str. 23—45), koji sadrži tri upita: 1. Koje su osnovne vrijednosti i teme kolektivne akcije? 2. Tko su akteri i na koji način oni postaju kolektivni akteri? 3. Koje su odgovarajuće procedure, taktike i institucionalni oblici kroz koje se odvijaju sukobi? (str. 7). Ova pitanja poslužila su mu u analizi stare i nove političke paradigme. Akteri stare političke paradigme su »društveno-ekonomske grupe, koje djeluju kao grupe (u grupnom interesu) i grupe upletene u konflikt raspodjele«. Tematika je orijentirana na »ekonomski rast i raspodjelu, vojničku i socijalnu sigurnost i društvenu kontrolu«. Osnovne vrijednosti stare paradigme su »sloboda i sigurnost privatne potrošnje i materijalnog napretka«. Sto se političkog djelovanja tiče, postoji interno i eksterno. Interno se zasniva na »formalnoj organizaciji, velikim udruženjima zasnovanim na predstavničkom načelu« i eksterno, na »pluralističkom ili korporativističkom posredovanju interesima, stranačkom natjecanju i vladanju većine« (usp. str. 18).

Nova paradigma problematizirala je temu »načina življenja«, ali i kvalitete života. Ona je »rođena« s novim društvenim pokretima. Oni nemaju strogo politički karakter kao stari šezdesetosmaški, koji su uglavnom bili vezani uz političke partije lijevice ili lijeve sindikate, a u svojim nastojanjima naginjali k revolucionarnoj preinaci svijeta. Tako nešto nije prisutno u novim društvenim pokretima. Oni samo politiziraju temu i probleme poput života (prosvjed protiv »kolonizacije života« — J. Habermas) ili narušavanja ljudske okoline. U tom smislu djelomice se mogu smatrati i političkim, ali ne s ambicijama volje za moći, već osporavanja moći. Njihov prostor djelovanja je »neinstitucionalna politika« (Offe, str. 14) ili ona koju politička zajednica ne priznaje kao legitimnu, jer je bez legitimacijske okosnice (primjerice kriminal ili lijevi i desni terorizam) ili pak ona koju priznaje i daje joj legitimaciju jer promiče neke civilizacijske vrijednosti ili drugačiju praksu. Legitimni, priznati oblici neinstitucionalne spontane politike su eko-pokreti (iako je u SR Njemačkoj pokret prerastao u instituciju: partija Zelenih), mirovni, feministički, alternativni, psihoemancipatorski pokreti itd. (usp. str. 14). Dakle, kao akteri nove paradigme javljaju se nova društva i pokreti ili »društveno-ekonomske grupe koje ne

djeluju kao takve u ime određene zajednice«. Njihova tematika je svijet života i vrijednosti orijentiran na postmaterijalizam ili kvalitet života (R. Ingelhart, *Tiha revolucija*). Te teme su »očuvanje mira, okoline, čovjekovih prava i neotuđenih oblika ljudskoga rada«. Osnovne vrijednosti su postmaterijalizam ili kvaliteta života, autonomija, identitet, subjektivizam, politička participacija, demokracija baze, komunitarnost, novi alternativni oblici života, suprotstavljanje birokratizmu i centralizmu itd. Osnovni oblici djelovanja su interni i eksterni. Interni se baziraju na »neformalnosti, spontanosti, niskom stupnju horizontalne i vertikalne diferencijacije«, a eksterni na: »protestnoj politici zasnovanoj na zahtjevima oblikovanom u pretežno negativnoj formi« (str. 18). Offe nadalje pokazuje kako bi stara paradigma predstavljala »društvenu strukturu, koja tvori relativno trajne i jasno različite kolektivite...« (str. 19), dok bi nova izražavala promjenljive društvene strukture zasnovane na »višem stupnju individualizacije i diferencijacije...« (str. 19).

Budući da su novi društveni pokreti ideološki veoma heterogeni, šaroliki, Offe propituje i srodnosti s »idejama i ideologijama u prošlosti« (str. 21). Počesto se u literaturi novi društveni pokreti nazivaju *populističkima*, zapravo neopopulističkim. Njima se pronalazi srodnost i s *konzervativizmom* i to u suprotstavljanju/revoltu protiv modernizacije. Ali i tu se nađe razlika. Neokonzervativci svakodnevno jadikuju zbog slabljenja »konzervativnih vrijednosti« koje su poljuljane uslijed naleta modernizacije. Predstavnici novih društvenih pokreta imaju konzervativnu konotaciju (ekološki i očuvanje prirode), ali je ipak razlika između (neo)konzervativaca i novih društvenih pokreta u tomu što pokreti »modernizaciju ne vide kao način očuvanja, već uništenja većih razmjera«. Slijedeća srodnost novih društvenih pokreta je sa *socijalističkom* i *anarhističkom* tradicijom. Srodnost je u radikalnoj kritici kapitalističkog načina proizvodnje. Osim toga, novi pokreti zastupaju antiproduktivističku ideologiju i ideologiju ograničavanja, kontrole rasta, a glede tehnologije, promiču ideju alternativne, a ne masivne tehnologije. Što se njihove političke prakse tiče, pokreti nisu vezani za novovjekovnu ideju napretka koju je promicala prosvjetiteljska filozofija, a propitala Blochova filozofija nade (pro-

pitivanje pojma napretka). Posvema se radi o svojevrsnom »antiprogresivizmu«, jer progresivizam po sebi donosi opasnost preživljavanja. Zbog toga u antitezi »napredak« i »preživljavanje« Offe pokazuje da su izrazi poput »Prinzip Leben« (načelo življenja), »Lebenswelt« (svijet života), »Lebensweise« (način življenja) bili poradi te antiprogresivističke logike središnji u političkim samorazumijevanjima kao i u filozofskim i sociološkim analizama paradigme »nove politike« (str. 23). Nastojanje predstavnička nove paradigme orijentirano je oko promjene kriterija napretka. Po Offeu to svakako nije moguće unutar institucija koje promiču napredak. Promjena kriterija iziskuje tako nešto kao što je »prisvajanje političke sfere«.

Da bi se ove promjene izvele, ispostavlja se problem moći novih društvenih pokreta odnosno »nove paradigme«. Zacijelo akteri nove nemaju institucionaliziranu moć, kao što je slučaj s akterima stare paradigme. Ovo je vrlo važan problem kojemu Offe pristupa s pozicije metodološkog propitivanja moći, tj. odgovarajućih metoda mjerenja, poput individualnih stavova i vrijednosti, neinstitucionalne ili nekonvencionalne kolektivne akcije itd. Subjekt moći unutar novih društvenih pokreta je *nova srednja klasa*, i to njezin radikalni dio, marginalne, osiromašene grupe i elementi stare srednje klase. Potonji po Offeu predstavljaju socijalnu bazu ili strukturu novih društvenih pokreta, koji se orijentiraju oko mreže različitih problema svijeta života (ekologija, mir, feminizam, psihoemancipacija itd.), pa se u tom smislu rabi izraz »federacija problemskih gibanja« (*J. Galtung*). Karakteristika ovog rada je u tomu što se autor nije zadržao na analizi postojećeg već se upustio i u predviđanje budućnosti pokreta. Ovdje su ponajprije bitne tri točke analize: preživljavanje s obzirom na »*organizacijsko ustrojstvo*«, *uspjeh i izazov staroj paradigmi*. No, podimo redomice. Offe, poput većine sociološko-politološki orijentiranih analitičara, smatra da se novi društveni pokreti temelje na: 1. neformalnom ili nekonvencionalnom djelovanju koje zavisi od događaja (Černobil); 2. krhkoj organizaciji (primjerice »koordinacijski odbor«); 3. neposjedovanju formalnih pravila i postupaka; 4. karizmatičkoj ličnosti i (P. Kelly kao primjer); 5. spontanom oblicima djelovanja (demonstracije, protesti/prosvjedi), 6. nasilnom djelovanju;

7. neposjedovanju institucionalnog statusa, time i institucionalne moći; 8. što se uspjeha tiče, on zavisi od sadržaja djelovanja. Izazov staroj paradigmi moguć je izbjavljenjem iz marginalne pozicije i sustavnog utjecaja na promjenu toka stvari. U zaključku prognostičke analize, Ofte dobiva »trokutasti model političkoga univerzuma« u postindustrijskom društvu, temeljen na osnovnim grupacijama: 1. novim društvenim pokretima; 2. tradicionalnoj ljevici; i 3. tradicionalnoj desnici. On predviđa mogućnosti različitih koalicija s novim društvenim pokretima. Prva koalicija moguća je između predstavnika nove paradigme i tradicionalno liberalnih snaga uz dodatnu mogućnost saveza s tradicionalnom ljevicom (socijalisti, socijaldemokrati), koji bi tvorili »veliki savez« ili šareni blok, s pretežno korporativističkim konceptom. Druga moguća koalicija je između tradicionalne ljevice i tradicionalne desnice, bez novih društvenih pokreta, ali s nekim marginalnim grupama, uz tehnokratsku orijentaciju pri rješavanju problema svijeta života. Treća moguća koalicija je između tradicionalne ljevice i novih društvenih po-

kreta s osloncem na srednju klasu s reformističko revolucionarno/sindikalističkim konceptom. Kao što se vidi, budućnost političkog možda će podnijeti nekada nezamislive saveze, a ponajčešće isključive, koji su počivali na podjeli prijatelj/neprijatelj. No život kao da nameće nemoguće mogućnosti. Pomiču se ideološke granice. Problemi poput ekologije kao da ih brišu, jer je opstanak podjednako važan ideološkijskom prijatelju i neprijatelju.

Ofteova analiza pomno je izvedena, uostalom kako to pristoji jednom od vodećih analitičara društvenih i političkih fenomena suvremenosti. Knjiga se pojavila na slovenskom, što predstavlja izraz potreba prakse novih društvenih pokreta u socijalizmu za teorijskom literaturom, koja je inače veoma oskudna. Novi društveni pokreti kao predstavnici nove paradigme, politike, ne predstavljaju samo izazov granicama građanske institucionalne politike, oni su daleko veći izazov socijalizmu, njegovoj birokratiziranoj, okoštaloj, konzervativnoj, pomalo sterilnoj i nezanimljivoj praksi.

Andelko Milardović

